

Tájképi kertek Magyarországon

Történeti kertkiállítás a Műemlékvédelmi Hivatalban

„A történeti kert olyan építészeti és növényi alkotás, amely történeti vagy művészi szempontból közérdekű. Mint ilyen, műemléknek tekintendő” – határozza meg az ún. Firenzei Charta a történeti kert fogalmát. 1981-ben a Műemlékek és Történeti Együttesek Nemzetközi Tanácsának (ICOMOS) és a Kert- és Tájépítészek Nemzetközi Bizottságának (IFLA) Kertek és Kertegyüttesek Bizottsága az 1964-es Velencei Charta kiegészítéseként létrehozta a történeti kertek chartáját.

Míg a Velencei Charta a műemlékekre vonatkozó általános elveket rögzíti, addig a Firenzei Charta figyelembe veszi a kertek sajátosságait, specifikus problémáit: „A történeti kert olyan építészeti alkotás, amelynek anyaga növényi, tehát élő, s mint ilyen, pusztuló és megújítható.” S éppen ez a lényegi különbség a kétféle műemlék között.

A kertekre is érvényesek mindazok az általános jogi- elvi és módszertani szempontok, a kutatással, inventarizációval kapcsolatos feladatok, valamint a rekonstrukció, a helyreállítás, a restaurálás szabályai, melyek az építészeti emlékekre vonatkoznak. Ehhez kiegészítésként még figyelembe kell venni a kertépítészet jellegzetes térkompozícióit éppúgy, mint szobrászati-építészeti díszítőelemeit. Nagyon hosszú ideig tartott, amíg a szakemberek meg tudták teremteni azokat a jogi feltételeket és meg tudták fogalmazni azokat az elveket, melyek nélkül ma nem lehetne megóvni ezeket a kultúrtörténeti értékeket.

Magyarországon az 1960-as évek közepén indult meg a történeti kertek, műemléki környezetek védelme az Országos Műemléki Felügyelőség keretein belül. Ezt a tevékenységet 1992-től az Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ (ÁMRK) Táj- és Kertépítészeti Osztályának kertépítészeti végzik.

Sajnos még ma is csak szűk szakmai kör ügye a kert-műemlékvédelem, mégis jelentős sikereket könyvelhetünk el ezen a téren. Megtörtént a több mint 150 történeti kertünk feldolgozása, védetté nyilvánítása (gyakori esetben a természetvédelem-

mel közösen), s az elmúlt évtizedekben nem egy jelentős helyreállítással dicsekedhettünk (Nagycenk, Seregélyes, Pácin, Hédervár stb.).

Emellett a kutató- és tervező munka mellett, ahogy azt a Firenzei Charta szintén kimondja, „A történeti kertek iránti érdeklődést minden olyan akcióval serkenteni kell, ami ennek az örökségnek az értékelését, jobb megismerését, megbecsülését elősegíti...” Ennek az ismeretterjesztő tevékenységnek az egyik formája a kiállítások szervezése.

1986-ban Alcsúton a Kápolnában nyitottuk meg első kerttörténeti kiállításunkat *Szép Magyar Kertek* címen, amelyet később több is követett Budapesten és néhány vidéki városban, kastélyegyüttesben.

Az 1996. szeptember 2-án Budapesten, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal aulájában megrendezett kiállításunk témája *A tájképi (angol) kertek Magyarországon*. Az ún. tájképi kertek a 18. és 19. században váltak divattá Európában, melyeket az első angliai példák nyomán gyakran angol kertnek is neveznek. Angliában már a 17. században költők, filozófusok, művészek kezdték hirdetni a „szabad” táj és természet szépségét, mialatt Franciaországtól a cári Oroszországig tovább épültek az abszolutizmust megtestesítő, pompás barokk parkok.

A tájképi kertek megjelenése elképzelhetetlen annak a mélyreható filozófiai, társadalmi, gazdasági és kulturális változásnak a hatása nélkül, amely egész Európán végigsöpört.

A felvilágosodás eszméi – különböző eszmeáramlatokkal színezve – a 18. szá-

zad utolsó harmadában jutottak el hozzánk. Az ettől az időszaktól a 19. század végéig terjedő periódus volt a magyar kertművészet egyik legvirágzóbb, legtermékenyebb korszaka. Védett parkjaink nagyobb részét ekkor építették, illetve alakították át a korábbi barokk kerteket az új stílus jegyében, a természetet „utánzó”, a tájképfestészetet „másoló” kertekké. Ezeknek a kerteknek nagy része – legfontosabb stílusjegyeiket megtartva – máig fennmaradt. Növényállományuk és kertépítészeti térkompozícióik jól rekonstruálhatók, építészeti, szobrászati elemeik felújíthatók, pótolhatók.

A tájképi kert egyfajta státusz-szimbólummá vált a magyar főurak körében. Külföldi utazások hatására, angol és német mintafüzetek felhasználásával, külföldről hívott építésszek, kertépítésszek segítségével jöttek létre ezek a parkok. Egy részüket a már meglévő barokk kert átalakításával (Kismarton, Körmend, Hédervár) hozták létre, másrészt óriási kastélyépítési láz tört

ki, elsősorban a nyugati országrészen (Lovasberény, Bodajk, Alcsút, Seregélyes). A megbízók és a tervezők a tájképi stílus minden fontos jegyét és esztétikai elvét igyekeztek alkalmazni. A hely kiválasztásában, a park és a környező táj, a park és az épület kapcsolatában, az útvonalvezetésben, a kerti terek és átlátások képzésében, a kerti építmények és a víz alkalmazásában, valamint a növényanyag összeállításában a nyugati példákat követ-

ték. A nehézséget csak a szerényebb anyagi lehetőségek és a jellegzetesen kontinentális éghajlati viszonyok jelentették. Kezdetben elsősorban a hangulati hatás – melankólia, borzongatás – volt a cél. A különböző egzotikus tájakra jellemző építmények (török mecset, görög templomok, obeliszek), romok fontos elemei ezeknek

a kerteknek (Tata, Csákvár, Hotkóc).

A 19. század közepe táján a lényegi összefüggések tisztázódtak. Nyugodt kapcsolat alakult ki az épület és a kert között; letisztult formákat, kompozíciókat és megfelelő növényfajokat alkalmaztak. A romantikus elemek, antik épület- és szobordíszek továbbra is kedveltek maradtak (Alcsút, Nagycenk, Margitsziget). Ezt a korszakot mint a klasszikus tájképi kertek korát jellemezhetjük.

A század utolsó harmadában az épületeken, kerti házakon egyre több gótizáló elem jelenik meg, majd később reneszánsz és neobarokk formákat is alkalmaznak az építésszek. A kastélyok

közvetlen közelében megjelennek ismét a merevebb, geometrikus kialakítású kert-részletek, nyírott sövényekkel, barokkos medencékkel. Ez az ún. pleasure-ground (Tiszadob, Szabadkigyós). Az egyes irányzatok, korszakok közti határok természetesen időnként elmosódnak, s azok együtt élnek egy ugyanazon kerten belül.

A tájképi parkokban igen fontossá vált a növények szerepe, díszítő értéke, s ehhez nagy gyűjtőláz és növényhonosítási moz-

*A felvilágosodás eszméi
– különböző eszme-
áramlatokkal színezve –
a 18. század utolsó
harmadában jutottak el
hosszánk. Az ettől
az időszaktól a 19. század
végéig terjedő periódus volt
a magyar kertművészet egyik
legvirágzóbb, legtermékenyebb
korszaka. Védett parkjaink
nagyobb részét ekkor építették,
illetve alakították át a korábbi
barokk kerteket az új stílus
jegyében, a természetet
„utánzó”, a tájképfestészetet
„másoló” kertekké. Ezeknek
a kerteknek nagy része –
legfontosabb stílusjegyeiket
megtartva – máig
fennmaradt. Növény-
állományuk és kertépítészeti
térkompozícióik jól
rekonstruálhatók, építészeti,
szobrászati elemeik
felújíthatók, pótolhatók.*

galom is társult: nálunk is sorra terjedtek el olyan fák és cserjék, amelyekről korábban csak a botanikusok hallottak. Nagy lendületre kap az üvegházak építése is. Ez a növénygyűjtési láz vezetett az ún. gyűjteményes kertek kialakulásához, melyeknek elsősorban növényhonosítási, s kevésbé kertépítészeti, esztétikai szerepük volt (pl. jeli arborétum).

Kevés eredeti tervrajz, térképlap, ábrázolás és leírás maradt fenn ezekből az időkben, így elég nehéz meghatározni azoknak az alkotóknak a körét, akiknek a nevéhez fűződnek ezek az emlékek: *Charles de Moreau, Bernhard Petri, Heinrich Nebbien* nevét lehet kiemelni az itt működő építészek, kertépítészek közül.

Feltehetőleg gyakran tervezték meg a parkot a kastély építései is (*Pollack Mihály, Ybl Miklós*). Néhány főúri család és

kiemelkedő személyiség – az *Esterházyak, Széchenyiek, Viczayak, Károlyiak, Erdődyek, Zichyek*, illetve *József nádor* – is elvéülhetetlen érdemeket szerzett az új kertépítészeti stílus elterjesztésében.

A kiállításon kronologikus sorrendben, nagyméretű színes fényképeken mutatjuk be a legjelesebb parkokat, rövid történeti ismertetéssel. Néhány korabeli tervrajz, ábra, festmény, illetve szökőkutak, padok és növények idézik fel a történeti hangulatot. Most először sikerült egy színvonalasabb kiadványt is megjelentetni az ünnepélyes megnyitóra.

Mint a korábbi alkalmakkor is, a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Tájépítészeti, -Védelmi és -Fejlesztési Kar oktatói és hallgatói segítettek megszervezni és sikerre vinni a kiállítást.

J. Szikra Éva

Hittudományi kézikönyv kezdőknek és haladóknak

Valamikor 1949 körül a hazai politikai és tudományos élet bölcs irányítói úgy határoztak, hogy a teológia nem tudomány, hanem valami sajátos átmenet a filozófiai idealizmus és irracionálisizmus, valamint a reakciós klerikalizmus és kárhuzatos babonaság között, amelynek többé nincs helye a szocializmus építésének nekigyürköző szellemi életünkben. E nagylátó döntés eredménye közismert: a hittudomány még ma sem bevett és megbecsült egyetemi és akadémiai stúdium, műveltségünkben pedig drámai módon és mértékben koptak ki a hit dolgai.

Ilyen előzmények után felbecsülhetetlen a jelentősége annak, hogy olyan, színvonaláról közismert laikus kiadó, mint az Osiris, vállalkozott arra, hogy egyetemi tankönyvei sorozatában egy teológiai bevezetésnek is helyet adjon. Újszülött angolmán világunkban – ők tudják, hogy miért – éppen *Alister E. McGrath* munkájára esett a választásuk, az elegáns, kívánatos küllemű kötet megjelenése azonban mindenképpen fontos szellemi esemény, amelyet, reméljük, hogy több hasonló fog követni. McGrath egyébként előszava szerint tökéletesen tisztában volt vállalkozása nehézségeivel, s amit létrehozott, az egy korrekt,

információkban gazdag, szerkezetileg jól felépített munka, amely a keresztény hit első áttekintésére kétségkívül alkalmas, bár helyenként szívesen feltételezném azt, hogy a hazai olvasók tájékozottsága még ma is jelentősen meghaladja azt az előzetes tudást, amit a szerző angolszász világában közönségéről gondol. Ebből a kötet szerzői szándéktól eltérő használatának valószínűsége is következik: lehet, hogy az angol vagy az amerikai fiatal akkor veszi McGrath munkáját a kezébe, ha teológiai stúdiumokra készül, idehaza azonban inkább a nem teológus, a bölcsész, a hit dolgai iránt érdeklődő laikus, a művelt